

Hivatás az életért földön, vízen, levegőben – mentődolgozók egészségi állapotának vizsgálata

Sánta Emese dr.¹ ■ Zelenák Krisztián² ■ Bánfai Bálint dr.³
Betlehem József dr.³ ■ Máté-Póhr Kitti^{4, 5}

¹Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Szombathelyi Képzési Központ, Sürgősségi, Egészségpedagógiai és Ápolástudományi Intézet, Egészségpedagógia és Sürgősségi Alapozó Tanszék, Szombathely

²Országos Mentőszolgálat, Nyugat-dunántúli Régió, Szombathely

³Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Sürgősségi, Egészségpedagógiai és Ápolástudományi Intézet, Egészségpedagógiai és Sürgősségi Alapozó Tanszék, Pécs

⁴Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Szombathelyi Képzési Központ, Sürgősségi, Egészségpedagógiai és Ápolástudományi Intézet, Oxyológiai, Sürgősségi Ellátási Tanszék, Szombathely

⁵Országos Mentőszolgálat, Nyugat-dunántúli Régió, Sárvár

Bevezetés: A prehospitalis betegellátás minden színtere más és más megterhelést ró a dolgozók testi és lelki egészségére.

Célkitűzés: Vizsgálatunk célja volt összevetni a földi, a légi- és a vízimentők stresszterhelését és egyéb rizikófaktorait.

Módszer: Keresztmetszeti vizsgálat történt a 2022. augusztus–októberi időszakban. Nem véletlenszerű, kényelmi mintaválasztást követően az adatgyűjtés önkéntes alapon, az Országos Mentőszolgálat Vas vármegyei mentőállomásain ($n = 70$), a Magyar Légimentő Nonprofit Kft. bázisain ($n = 24$) és a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálatánál ($n = 25$) anonim, online kérdőív segítségével zajlott. A Rövid Stressz Kérdőív (*Purebl és Rózsa, 2006*) mellett szociodemográfiai mutatókra, munkavégzésre, káros szenvedélyekre, sportolásra és mentálhigiénés szokásokra kérdeztünk rá.

Eredmények: A minta ($n = 119$) stresszterhelése alacsonynak volt mondható (átlag $9,79 \pm 5,38$), melyet nem befolyásolt a munkavégzés színtere ($p = 0,064$). A legjelentősebb stresszről a földi ($10,17 \pm 5,57$ pont), míg a legcsekélyebb-ről a légimentők ($9,08 \pm 4,86$ pont) számoltak be. A „nagy fokú” és az „igen jelentős” stresszkategóriába tartozott az Országos Mentőszolgálat dolgozóinak több mint 50%-a ($p = 0,987$). Nagyobb stresszterhelést mutattak a nők ($p = 0,008$), az egyedül élők ($p = 0,006$) és a gyermektelenek ($p < 0,001$). Minél több esetet látott el egy műszak alatt ($p = 0,008$), minél megterhelőbbnek érezte a műszakokat ($p < 0,001$), és minél kevésbé érezte magát szakmailag felkészültnek ($p < 0,001$) egy válaszadó, annál nagyobb volt a stresszterhelése.

Következtetés: A mentésben dolgozókat érő stressz mértékében és az előforduló rizikó-magatartások tekintetében nem volt ugyan számottevő különbség földön, vízen és/vagy levegőben, az eredmények rávilágítottak, hogy a munkaterhelés mértékét tekintve a földi mentésben tevékenykedők szoros nyomon követést igényelnek a stresszterhelés és a megküzdés szempontjából.

Orv Hetil. 2024; 165(23): 900–907.

Kulcsszavak: mentődolgozók, légi mentés, vízi mentés, stressz, egészségi állapot

A vocation for life on land, sea and air – health assessment of ambulance workers

Introduction: Each aspect of prehospital emergency care places a different demand on the physical and mental health of workers.

Objective: We aimed to compare the stress and other risk factors of ground, air, water ambulance workers.

Method: A cross-sectional study was carried out in August–October 2022. Nonrandom, convenience data sampling was conducted on a voluntary basis, using an anonymous, online questionnaire at the ambulance stations of the Hungarian National Ambulance Service ($n = 70$), the bases of the Hungarian Air Rescue Nonprofit Ltd. ($n = 24$) and the Hungarian Water Rescue Service ($n = 25$). In addition to the Short Stress Questionnaire (*Purebl and Rózsa, 2006*), we asked about sociodemographic characteristics, work, harmful addictions, sports and mental health habits. SPSS 29.0 was used for descriptive and mathematical analyses, with a significance level set at $p < 0.05$.

Results: The stress load of the sample ($n = 119$) was low (mean 9.79 ± 5.38), unaffected by the work location ($p = 0.064$). Ground ambulance workers reported the highest stress (10.17 ± 5.57), while air ambulance workers reported the lowest (9.08 ± 4.86). More than 50% of National Ambulance Service workers were in the “high” and “very high” stress categories ($p = 0.987$). Higher stress levels were found among women ($p = 0.008$), those living alone ($p = 0.006$), and those without children ($p < 0.001$). The more cases a respondent saw in a shift ($p = 0.008$), the more stressful the shifts ($p < 0.001$), and the less professionally prepared ($p < 0.001$) a respondent felt, the higher their stress levels were.

Conclusion: There is no significant difference in the level of stress experienced by ambulance workers and the risk behaviors that occur on land, water and/or in the air. In terms of workload, ground ambulance workers require close monitoring of stress load and coping.

Keywords: ambulance workers, helicopter emergency medical service, water rescue, health, stress

Sánta E, Zelenák K, Bánfai B, Betlehem J, Máté-Póhr K. [A vocation for life on land, sea and air – health assessment of ambulance workers]. *Orv Hetil.* 2024; 165(23): 900–907.

(Beérkezett: 2024. március 25.; elfogadva: 2024. április 19.)

Rövidítések

ANOVA = (analysis of variance) varianciaanalízis; BMI = (body mass index) testtömegindex; DASS-21 = (Depression and Anxiety Stress Scale-21) Depressziós és Szorongásos Stressz Skála-21; DSM-5 = (Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th edition) Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve, ötödik kiadás; HEMS = (Helicopter Emergency Medical Service) Légimentő Szolgálat; OMSZ = Országos Mentőszolgálat; PCL-5 = (Posttraumatic Stress Disorder Checklist of DSM-5) a DSM-5 poszttraumás stressz-zavar ellenőrző listája

A prehospitális betegellátás összetett feladat. Ennek legnagyobb részét Magyarországon az Országos Mentőszolgálat (OMSZ) látja el. Velük párhuzamosan jelen van több, a mentés speciális ágát is képviselő szervezet, mint a Magyar Légimentő Nonprofit Kft., illetve a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata. Ezek az egészségügyi dolgozók nap mint nap váratlan helyzetek szemtanúi. Munkájuk gyakran gyors és azonnali, emberéletek feletti döntések meghozatalát követeli meg. A váltott munkarend, a koronavírus talaján megnövekvő szolgálatok száma [1–3], a munkavégzés speciális helyszínei és körülményei (szállítás közbeni ellátás, felszerelés súlya, védőruházatban történő munkavégzés), valamint az anyagi megbecsülés hiánya miatt is vállalt másodállások növekvő száma mind a fizikai egészségre leselkedő rizikófaktorok. Az egyes szolgálatok alatt tapasztalt traumatikus élmények, a nagyobb érzelmi megterhelés, a felelősség súlya, a rossz munkakörülmények, a munkahelyi konfliktusok [4], továbbá a romló fizikai állapot miatti fáradtság egyaránt negatívan hatnak a mentők lelkiállapotára is [5, 6]. Ez utóbbi tényezők együttes hatásából fakadóan egyre gyakrabban jelentkező állapotok a sürgősségi betegellátók körében is a poszttraumás stressz-zavar [7, 8], a kiégés, a depresszió [9], továbbá a káros szenvedélyek előfordulása is halmozott [10]. A testi tünetek váz- és izomrendszeri panaszokban manifesztálódnak,

melyek együttesen rontják a mentődolgozók életminőségét, s ez hosszú távon a munkavégzésre is hatással lehet, így az egészségügyi ellátás minőségét is befolyásolhatja [11].

A földi mentők egészségi állapota

Az OMSZ kötelékében dolgozók egészségét a legutóbb szervezetenként 10 éve vizsgálták ($n = 810$). Ezek alapján elmondható volt, hogy minél több időt töltött valaki a prehospitális betegellátásban, annál rosszabbnak ítélte saját egészségét, ezen belül is a fizikai tünetek domináltak. Ezeket a panaszokat a kóros testtömegindex (BMI) csak még inkább fokozta (75% normálérték felett), ellenben a sportolás protektív tényezőnek bizonyult [12]. A mozgásszervi elváltozásokat illetően 55% a derék-, 39% a hát-, míg 30,9% a nyaki régióban lokalizálta a fájdalmat [13]. A dolgozók mentális állapotát tekintve pedig egynegyedük küzdött az őket érő stresszel, és fenyegetett volt a kiégés által [14].

A légimentők egészségi állapota

2016-ban készült ez idáig az egyetlen olyan felmérés, amely hazánkban a földi és a légi mentésben tevékenykedők stresszterhelését hasonlította össze ($n = 141$): ez alapján a két mentési helyszín között nem volt számottevő különbség. Az OMSZ dolgozói nagyobb arányban tapasztalták magukon a szorongás és a depresszió tüneteit, ennek megfelelően egészségi állapotukat is rosszabbnak ítélték a Légimentő Szolgálat (HEMS) dolgozóikhoz képest [15].

Nemzetközi vizsgálatok kiemelt figyelmet fordítanak a légi mentésben tevékenykedő bajtársak mentális és fizikai egészségének felmérésére és védelmére egyaránt. Megállapítást nyert, hogy esetükben alacsonyabb szintű stressztünetek figyelhetők meg, mint a többi, kórházon kívüli első ellátószervezetenél (földi mentés, rendőrség,

tűzoltóság) [16]. Számos esetben került vizsgálatra a körükben előforduló poszttraumás stressz-zavar, mely kapcsán alátámasztást nyert a preventív intézkedések ('debriefing', mentálhigiénés szakember) hatékony alkalmazása [17, 18].

A vízimentők egészségi állapota

A vízi életmentők munkájáról elmondható, hogy a mentés alatt fokozott károsító hatásoknak vannak kitéve. Ezek közé tartozik a bajba jutott ember bőrével való érintkezés, a víz lenyelése, a tengeri aeroszolos részecskék belélegzése, illetve a pszichés stressz. Még nemzetközi szinten is kevés kutatás található ebben a célcsoportban, habár jócskán lenne relevanciája, hiszen egy óceáni életmentők körében készült felmérés kimutatta, hogy a mentők közel fele számolt be egy mentési feladat után minimum 1 stressztünetről [19]; ez alapján jelentős stresszfaktornak tekinthető a vízi mentés.

A jelen kutatás elsődleges célja, hogy átfogó képet adjon a légi, a vízi és a szárazföldi mentésben dolgozók mentális egészségi állapotáról – az őket ért stresszterhelés tükrében –, az azt befolyásoló tényezőkről és a mentők stresszel való megküzdési mechanizmusairól. E mutatók alakulásában szerettük volna feltérképezni a specifikus továbbképzések, a rendszeres fizikai aktivitás és a káros szenvedélyek szerepét. Távolabbi célunk az egészségügyi dolgozók egészségfejlesztése, amely nem csupán munkahelyi prevenció programként, hanem az egészségügyi ellátás minőségét javító intézkedésként is felfogható.

Módszer

Keresztmetszeti, kvantitatív felmérésünk önkéntességen alapuló adatgyűjtésének intervalluma 2022. augusztus 1-től 2022. október 31-ig tartott, a szükséges írásos engedélyk beszerzését követően. Az OMSZ Nyugat-dunántúli Régiója Vas vármegyei mentőállomásainak kivonuló dolgozóit, továbbá a Magyar Légimentő Nonprofit Kft. légimentő bázisait, valamint a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálatát és az Önkéntes Tűzoltó Egyesületet vizsgáltuk. A válaszadási arány HEMS 34%-os. A bevont személyek anonimitása mindvégig biztosított volt. Szakértői, kényelmi mintaválasztást követően azok a földi, légi és vízi mentésben tevékenykedő aktív bajtársak kerülhettek be a mintába, akik az adatfelvétel pillanatában már minimum 1 éve dolgoztak a mentésben, továbbá 18. életévüket betöltötték. A hiányosan kitöltött kutatási eszközök nem kerültek be a vizsgálatba.

Vizsgálati eszközök

Online felületen kérdőíves adatgyűjtés történt (a kérdőívet minden szervezet a saját hatáskörében hivatalos platformon osztotta meg), mely saját szerkesztésű és stan-

dard elemeket is tartalmazott. Az előbbi kérdéskörei a következők voltak: szociodemográfiai adatok, munkavégzés, munkaterhelés, káros szenvedélyek, sportolás és mentálhigiénés szokások. A stresszterhelés felmérése a *Purebl és Rózsa* által 2006-ban validált Rövid Stressz Kérdőív segítségével történt [20].

Statisztikai elemzés

Az adatok rögzítéséhez MS Excel 365 (Microsoft Corporation, Redmond, WA, USA), míg kiértékelésükhöz IBM SPSS 29.0 programot (IBM Corporation, Armonk, NY, USA) használtunk. A normalitásvizsgálatot követően a mintát leíró statisztikai mutatókkal jellemeztük, ennek során az átlag-, szórás-, minimum- és maximumértékeket tüntettük fel. Az összefüggések és különbségek feltárására khi-négyzet-próbát, kétmintás *t*-próbát és ANOVA-t alkalmaztunk. Az eredményeket 95%-os konfidenciaintervallum mellett $p < 0,05$ érték esetén tekintettük szignifikánsnak.

Eredmények

A kutatás során, eleget téve a beválasztási kritériumoknak, a teljes minta nagysága $n = 119$ volt. Első lépésként a munkavégzés helye szerint 3 alkategóriába soroltuk a vizsgált személyeket. Az első kategóriába a földi mentésben dolgozók, a másodikba a légi mentésben dolgozók, míg a harmadikba a vízi mentésben dolgozók kerültek. Kutatásunk célja a mentés különböző területeinek összehasonlítása volt, ezért a fő- és másodállás megjelölésére vonatkozó kérdések kitöltése után a kérdőívben célirányosan kértük a válaszadókat arra, hogy amennyiben bármely tekintetben dolgoznak a vízi vagy légi mentésben, a munkavégzésre vonatkozó további kérdések kitöltése során ezt vegyék alapul. A további statisztikai feldolgozás e csoportosítási formában zajlott.

A földi helyszínről végül 70 fő, a légi mentésből 24 fő, míg a vízi mentésből 25 fő vett részt a vizsgálatban. A válaszadási arányokat tekintve (a szervezeti vezetőktől nyert adatok alapján) a Vas vármegyei kivonulók 31,6%-a, a HEMS-doktorok és -paramedikusok 33,8%-a, míg a mentőhajókon szolgálatot teljesítő vízimentők 33,7%-a prezentálta a mintát. A válaszadók szociodemográfiai adatait a munkavégzés helyszínei szerint az 1. táblázat szemlélteti.

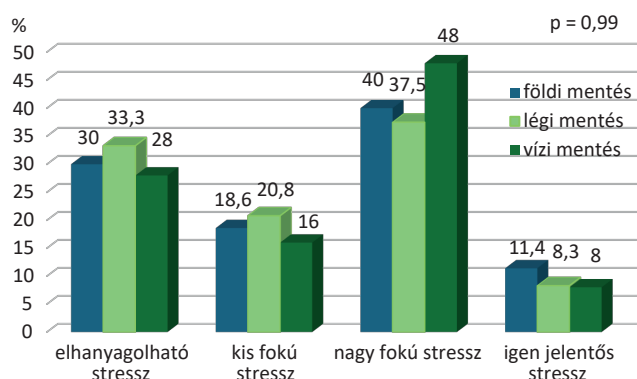
A munkavégzés tekintetében a következő leíró eredményekről számolhatunk be (2. táblázat). Orvosszakmai szempontból a válaszadók kompetenciáit 'alacsony', 'közepes' és 'magas' kategóriába rendeztük. A 'magas' kategóriába a mentőorvosi, a mentőtiszt és a paramedikusi munkakörben dolgozókat, a 'közepes' kategóriába a mentőápolókat és a mentőtechnikusokat, az 'alacsony' kategóriába pedig a hajóvezetőket, a mentő-gépkocsivezetőket és a matrózokat soroltuk. Pilótai munkakörből nem történt válaszadás.

1. táblázat | A szociodemográfiai mutatók a munkavégzés helyének tükrében (n = 119)

Vizsgált tényezők		Földi mentés (n = 70)	Légi mentés (n = 24)	Vízi mentés (n = 25)
Nem	Férfi	55 fő (78,6%)	3 fő (12,5%)	3 fő (12%)
	Nő	15 fő (21,4%)	21 fő (87,5%)	22 fő (88%)
Életkor		37,8 ± 9,9 év (min. 19, max. 60)	40,3 ± 5,01 év (min. 31, max. 47)	34,4 ± 11,5 év (min. 17, max. 54)
Családi állapot	Társsal él (házas, párkapcsolat)	53 fő (75,7%)	22 fő (91,7%)	16 fő (64%)
	Egyedül él (egyedülálló, elvált, özvegy)	17 fő (24,3%)	2 fő (8,3%)	9 fő (36%)
Van gyermeke?	Igen	41 fő (58,6%)	22 fő (91,7%)	9 fő (36%)
	Nem	29 fő (41,4%)	2 fő (8,3%)	16 fő (64%)
Gyermekek száma		1,1 ± 1,1 (min. 0, max. 3)	2,2 ± 1,1 (min. 0, max. 6)	0,6 ± 1,1 (min. 0, max. 4)
Lakhely	Főváros	3 fő (4,3%)	4 fő (16,7%)	7 fő (28%)
	Megyeszékhely	21 fő (34,3%)	9 fő (37,5%)	8 fő (32%)
	Város	33 fő (47,1%)	7 fő (29,2%)	6 fő (24%)
	Falu	12 fő (17,1%)	3 fő (12,5%)	3 fő (12%)
	Község	1 fő (1,4%)	1 fő (4,2%)	1 fő (4%)
Legmagasabb iskolai végzettség	Érettségi	17 fő (24,3%)	–	5 fő (20%)
	Középfokú végzettség	24 fő (34,3%)	1 fő (4,2%)	8 fő (32%)
	Főiskola	17 fő (24,3%)	5 fő (20,8%)	4 fő (16%)
	Egyetem	11 fő (15,7%)	17 fő (70,8%)	8 fő (32%)
	Tudományos fokozat	1 fő (1,4%)	1 fő (4,2%)	–

2. táblázat | A munkavégzésre vonatkozó adatok mentési helyszínenként (n = 119)

Vizsgált tényezők		Földi mentés (n = 70)	Légi mentés (n = 24)	Vízi mentés (n = 25)
A mentésben eltöltött évek		12,9 ± 9,9 év (min. 1, max. 43)	14,6 ± 7,2 év (min. 3, max. 29)	12,5 ± 11,03 év (min. 1, max. 35)
Másodállással rendelkezik	Igen	38 fő (54,3%)	21 fő (87,5%)	24 fő (96%)
	Nem	32 fő (45,7%)	3 fő (12,5%)	1 fő (4%)
A másodállás típusa	Egészségügyi	28 fő (73,6%)	24 fő (100%)	24 fő (100%)
	Egyéb	10 fő (26,4%)	–	–
Beosztás	Gépkocsivezető	7 fő (10%)	4 fő (16,7%)	7 fő (28%)
	Mentőápoló	28 fő (40%)	9 fő (37,5%)	8 fő (32%)
	Mentőtechnikus	12 fő (17,1%)	7 fő (29,2%)	6 fő (24%)
	Mentőtiszt	20 fő (28,6%)	3 fő (12,5%)	3 fő (12%)
	Mentőorvos	3 fő (4,3%)	1 fő (4,2%)	1 fő (4%)
Kompetenciaszint (felelősség)	Alacsony	7 fő (10,3%)	–	12 fő (48%)
	Közepes	40 fő (57,1%)	–	9 fő (36%)
	Magas	23 fő (32,9%)	24 fő (100%)	4 fő (16%)
Az egy műszak alatt átlagosan ellátott mentési feladatok száma	1–3	15 fő (21,4%)	15 fő (62,5%)	12 fő (48%)
	4–6	38 fő (54,3%)	8 fő (33,3%)	5 fő (20%)
	7–10	7 fő (10%)	–	6 fő (24%)
	10-nél több	10 fő (14,3%)	1 fő (4,2%)	2 fő (8%)

1. ábra | A stresszterhelés mértéke a mintában a mentési helyszínek szerint (n = 119)

Stresszterhelés a mintában

A mentőmunka okozta stresszterhelést a *Purebl és Rózsa* által 2006-ban elkészített, 26 kérdésből álló Rövid Stressz Kérdőív segítségével mértük fel, mely igen/nem válaszokra adott pontok összegéből (min.: 0, max.: 26 pont) négy kategóriába sorolja a stressz mértékét: 0–6 pont *elhanyagolható* stressz, 7–9 pont *kis fokú* stressz, 10–17 pont *nagy fokú* stressz, 18–26 pont *igen jelentős* stressz. Ezek alapján minél magasabb pontszámot ért el egy válaszadó a teszten, annál súlyosabb fokú stresszterhelés jellemezte.

A stresszpontszámokat vizsgálva a földi mentés területén jelezték a legnagyobb fokú megterhelést, átlag $10,20 \pm 5,60$ pontot értek el a bajtársak (min.: 1 pont; max.: 24 pont). A légi mentésben dolgozók körében volt a leg-

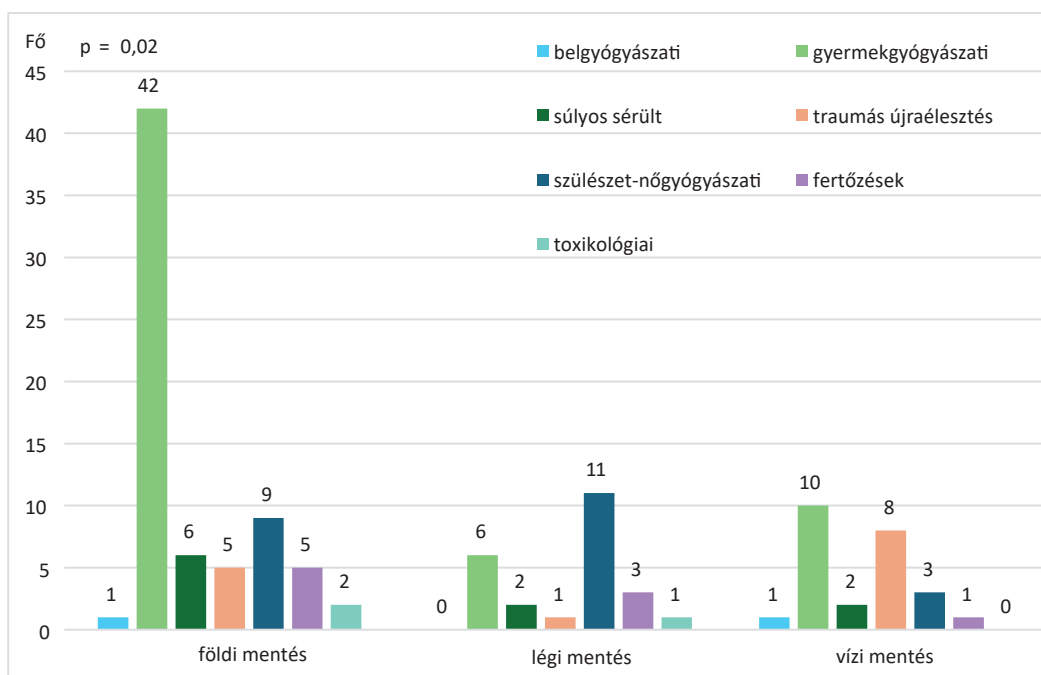
csekélyebb mértékű a mutató, a számított átlag $9,10 \pm 4,90$ pont volt (min.: 2 pont; max.: 21 pont). A vízimentők átlaga $9,40 \pm 5,40$ pont volt (min.: 0 pont; max.: 23 pont). A stresszterhelés súlyossági kategóriánkénti megoszlása a munkavégzés helye szerint az 1. ábrán látható.

Eredményeink alapján elmondható, hogy a mentési tevékenység dolgozókra gyakorolt stresszhatásának mértéke a mentés helyszínétől függetlenül bizonyult mintánkban (pontszám szerint $p = 0,064$; súlyossági fok szerint $p = 0,99$).

A mentési helyszín befolyásoló hatása

Az egy műszak alatt elvégzett feladatok száma és a munkavégzés helye között szignifikáns kapcsolat volt igazolható ($p < 0,001$). A földi mentésben a legtöbb válaszadó, 38 fő (54,30%) 4–6 feladatot látott el, a légi mentés területén 15 fő (62,5%) 1–3 feladatot, míg a vízi mentésben dolgozók közül 12 fő (48%) átlagosan 1–3 esetet látott el egy szolgálat alatt. Elmondható továbbá, hogy a legtöbb esethez (10 vagy annál több) a leginkább az OMSZ munkatársait riasztották, 1–3 eset/műszak viszont a leginkább a vízi és a légi mentésre volt jellemző.

Felmértük, hogy kifejezetten mely eseteket tartják stresszesnek a megkérdezettek, s ennek során jelentős különbséget észleltünk a mentés helyszíne alapján ($p = 0,02$). Eszerint kijelenthető, hogy az OMSZ kötelességének kifejezetten megterhelő volt a gyermekesetek ellátása, a légimentőket a leginkább a szülészeti és nőgyógyászati kórképek rémítették meg, míg vízimentő társaiknál a gyermekeken kívül a traumás újraélesztés volt a legjelentősebb stresszfactor (2. ábra).

2. ábra | A legnagyobb stresszhatást kiváltó kórképek ellátása a mentés különböző szinterein (n = 119)

A továbbképzések gyakorisága és a munkavégzés helye között szignifikáns kapcsolatot találtunk ($p = 0,02$), miszerint a légimentők vettek részt a legnagyobb arányban (22 fő, 91%) – évente akár többször – szakmai továbbképzésen, a földi mentőknél kisebb volt ez az arány (41 fő, 58%), míg a vízimentőknél olyan is akadt, aki csak kétfévente (2 fő, 8%) vagy egyáltalán nem vett részt oktatáson.

Ezzel párhuzamban a mentési helyszín statisztikailag igazolható hatással volt arra is, hogy egy válaszadó mennyire érzi magát szakmailag felkészültnek egy 1-től 5-ig terjedő skálán ($p = 0,01$). Minél felkészültebbnek tartotta magát egy mentődolgozó, annál nagyobb pontszámot kapott, ennek megfelelően a válaszadók átlaga a légi mentésben $4,21 \pm 0,66$ pont, a vízi mentésben $3,80 \pm 0,76$ pont, míg a földi mentésben a legcsekélyebb érték: $3,69 \pm 0,75$ pont volt.

Kérdeztük a mintát arról is, hogy egy kritikus állapotú beteg ellátásakor saját megítélésük alapján mennyire képesek a szakmai teljesítményük maximumát nyújtani. Minél nagyobb pontszámot kapott egy válaszadó, annál magabiztosabbnak számított: míg a légi mentésben tevékenykedők érezték magukat a legmagabiztosabbnak, addig az OMSZ-es kollégák a legbizonytalanabbnak. A földi mentésben dolgozók átlaga $3,39 \pm 0,55$ pont, a légi mentésben dolgozóké $3,71 \pm 0,46$ pont, a vízi mentésben dolgozóké pedig $3,56 \pm 0,58$ pont volt ($p = 0,03$).

A munkavégzés helye jelentős hatással bírt abban a tekintetben, hogy a prehospitális ellátásban dolgozók a munkavégzés során elszenvedett lelki traumáikat kinek a segítségével próbálták feldolgozni ($p = 0,02$). Míg a földi (38 fő, 54%) és a vízi mentésben (16 fő, 64%) kimagasló volt a kollégák segítségének szerepe, addig a légi mentésben inkább a család szerepe (13 fő, 54%) dominált. A mentálhigiénés szakember eddigi ($p = 0,36$) és jövőbeli ($p = 0,15$) igénybevételének hajlandósága nem különbözött jelentősen színterénként.

A megküzdési mechanizmusok tekintetében fontos eredmény, hogy a sportolási gyakoriság eltérő volt az egyes szintereken ($p = 0,04$). A legkevesebben a földi mentők közül végeztek rendszeres fizikai aktivitást (31 fő, 44,3%), míg a leginkább sportos csoport a vízimentők közül került ki (18 fő, 72%). A HEMS-dolgozók közül 15 fő (62,5%) sportolt rendszeresen saját bevallása szerint. A káros szenvedélyek előfordulásának gyakoriságát nem befolyásolta mintánkban a mentés helyszíne (alkoholfogyasztás: $p = 0,57$; dohányzás: $p = 0,40$; kávé- és energiatartalmú italok fogyasztása: $p = 0,41$).

A következőkben azokat a befolyásoló tényezőket emelnénk ki, amelyek eredményeink alapján csökkentették, illetve növelték a mentődolgozók stresszterhelését ($n = 119$).

A stresszterhelést befolyásoló faktorok

Protektív tényezők

A társas kapcsolat megléte (házas, élettársi, párkapcsolatban él; $n = 91$) jelentősen csökkentette a válaszadók által tapasztalt stressz mértékét (átlag $9,04 \pm 4,96$ pont; az egyedül élők [elvált, özvegy, hajadon; $n = 28$] átlaga $12,21 \pm 6,05$ pont; $p = 0,01$). Hasonlót tapasztaltunk a gyermekkel rendelkező (átlag $8,28 \pm 4,75$ pont) és a gyermektelen mentődolgozók ($12,11 \pm 5,51$ pont) körében is, az előbbieik javára ($p < 0,001$).

Azok a mentők, akik egy 1-től 5-ig terjedő skálán szakmailag felkészültebbnek érezték saját magukat, alacsonyabb stresszpontszámot értek el a teszten ($p < 0,001$).

Azok a dolgozók, akiknek a munkahely biztosít sportolási lehetőséget, alacsonyabb stresszpontszámra számoltak be (biztosít lehetőséget: átlag $8,40 \pm 5,25$, nem biztosít lehetőséget: átlag $10,49 \pm 5,34$ pont; $p = 0,04$). A stresszkategóriákban nem volt megfigyelhető szignifikáns kapcsolat ($p = 0,08$).

Rizikótényezők

A nemek tekintetében elmondható, hogy a női bajtársak nagyobb stresszhatásnak voltak kitéve, átlagpontszámuk $12,57 \pm 6,09$ volt, ezzel szemben a férfiak $9,19 \pm 5,05$ pontot értek el ($p = 0,01$).

Minél több mentési feladatot kellett ellátnia egy válaszadónak egy műszak alatt, annál nagyobb fokú stresszhatásról számolt be ($p = 0,008$). A legalacsonyabb pontszámot az 1–3 feladatot (8,6 pont), míg a legmagasabbat a 10 vagy annál több esetet ellátók (14,23 pont) körében tapasztaltuk. Ezzel összhangban azok a megkérdezettek, akik egy 1-től 5-ig terjedő skálán a leginkább egyetértettek azzal az állítással, hogy minden műszakjukat megterhelőnek érzik, nagyobb stresszterhelésről tettek tanúbizonyságot ($p < 0,001$).

A megküzdési mechanizmusok tekintetében kijelenthető, hogy minél magasabb pontszámot ért el egy válaszadó a stresszteszten ($p < 0,001$) – ennek megfelelően minél súlyosabb kategóriába került ($p = 0,04$) –, annál gyakrabban fogyasztott szeszes italt (3. táblázat).

3. táblázat | A stresszterhelés és az alkoholfogyasztási szokások kapcsolata ($n = 119$)

Vizsgált tényezők	Az alkoholfogyasztás gyakorisága				Szignifikanciaszint
	Egyáltalán nem	Ritkán	Megterhelő műszakot követően mindig	Rendszeresen	
Stresszpontszám (átlag)	$11,33 \pm 3,71$	$8,64 \pm 5,12$	$16,25 \pm 4,79$	$14,40 \pm 5,97$	$p = 0,04$

Azon kérdés tekintetében, miszerint „*A munkámat lelkiileg megterhelőnek érzem?*” (amelynél az 1-es jelentette az „Egyáltalán nem érzem megterhelőnek”, a 4-es pedig a „Teljes mértékben megterhelőnek érzem” választ), szignifikáns kapcsolat igazolódott a stresszpontszámokkal ($p < 0,001$). Tendenciaként elmondható, hogy a nagyobb stressz és a megterhelőnek érzett munka egyenesen arányos volt. A stressz mértékét vizsgálva is megfigyelhető volt, hogy súlyosabb stresszkategóriába kerültek, akik lelkiileg megterhelőbbnek érezték a munkájukat ($p < 0,001$).

Akik mentális problémáik kezeléséhez nagyobb rendszerességgel vettek igénybe szaksegítségét, azok esetében nagyobb stresszmértéket figyeltünk meg ($p = 0,01$). Azok a mentődolgozók, akik a jövőben igénybe vették volna szakember segítségét ($p = 0,05$), továbbá azok a válaszadók, akik támogatták, hogy munkáltatójuk kötelezze őket mentálhigiénés szakemberrel történő találkozásra, magasabb stresszkategóriába tartoztak ($p = 0,05$).

Megbeszélés

Hiánypótlásként szeretnénk volna egy olyan felmérést készíteni, amely a mentés egyes területeinek a dolgozók egészségi állapotára gyakorolt specifikus hatásait vizsgálja. Fókuszunkban az eltérő stresszterhelés állt, melyet arra alapoztunk, hogy a földi mentésben a tengelyen eltöltött idő és a feladatszámok nagysága miatt – a másik két mentési területtel ellentétben, ahol a feladatok sokkal inkább a kritikus állapotú betegekre vagy a speciális mentési területre szűkülnek le – nagyobb a terhelés; ez tendenciaként megmutatkozott ugyan, statisztikai alátámasztást azonban nem nyert. A stresszpontszámok a műszakonkénti feladatszámok növekedésével oly mértékben emelkedtek, hogy köztük szignifikáns kapcsolat volt kimutatható; ez a stressz mértékének kategóriáiban is megfigyelhető volt, miszerint a feladatszámok emelkedésével egyre kevesebben tartoztak az alacsony stresszkategóriákba. Az eredményekre magyarázat lehet, hogy a növekvő munkaterhelés nagyobb fizikai és mentális igénybevétellel jár. Kapott eredményeink összhangban vannak az előzetes hazai kutatásokkal [11]. A mentési helyszínek specifikumát példázandó, vizsgáltuk a stresszhatás és az ellátott kórképek kapcsolatát, amelyről megállapítható volt, hogy a földi mentők kiemelkedően nagy megterhelést éreztek a gyermekgyógyászati esetek ellátásakor. A légimentők körében a szülészeti események okoztak nagy megterhelést. A vízi mentés esetén a gyermekellátáson túl a traumás újrakezeltetés okozta a legjelentősebb stresszfaktort. További fontos különbségnek bizonyult, hogy saját bevallásuk szerint a szakmailag legfelkészültebbek a légi mentésben dolgozók voltak. *Harenberg és mtsai* a közép-nyugat-kanadai helikopteres mentésben vizsgálták a stressz, a szorongás, a depresszió előfordulását standardizált skálákon (PCL-5 és DASS-21). Eredményeik tekintetében elmondható volt, hogy a dolgozók 83%-a normálszintet ért el annak ellenére,

hogy feladataik jellegében nagy volt a traumatikus élmények átélése, viszont a feladatok között eltelt időben megfelelő volt a 'debriefing', és állandóan biztosított volt a szervezeti szinten igénybe vehető mentálhigiénés szakember segítsége is [12]. *O'Halloran és mtsai* az amerikai óceáni életmentők körében vizsgálták a mentési feladatok után jelentkező stresszreakciókat. Eredményeik alapján elmondható, hogy az életmentők fele legalább egy akut stressztünetről számolt be [19]. Az eredmények tudatában fontos lehet e kórképek témájában a célirányosan szervezett továbbképzések rendszeresítése, a traumatikus események utáni feldolgozás (debriefing) akár szakember bevonásával, ezáltal csökkenhet az átélt stressz mértéke és annak hosszú távú egészségkárosító hatása. Fontosnak tartjuk továbbá a vízi mentés területén történő további felmérések, utánkövetések kezdeményezését, hiszen ez idáig még nem végeztek hazai kutatást ebben a célcsoportban.

A munkavégzés helyét és a rendszeres sporttevékenységet vizsgálva kijelenthetjük, hogy a legsportosabbak a vízi mentésben dolgozók voltak. Kisebb stresszterhelést találtunk azoknál a mentődolgozóknál, akiknek a munkahelye biztosított sportolási lehetőséget. Vizsgálatunkból következtethetünk arra, hogy a munkahelyek többsége nem segíti a dolgozókat abban, hogy a sport protektív szerepe erősödhessen.

A munkában érzett lelki megterhelés és a stressz mértéke erős kapcsolatot mutatott egymással a stresszpontszámok és a stressz súlyossági kategóriáinak tekintetében is. Mentálhigiénés szakember segítségének igénybevétele egyik területen sem volt dominánsan jellemző. A földi és a vízi mentésben az átélt traumákat a többség a munkatársai segítségével próbálta feldolgozni, a légi mentésben dolgozók esetében a család segítsége dominált. Mindhárom területen jellemzően a jövőben sem vették volna igénybe szakember segítségét.

A kutatás korlátai

A mentési helyszínek alapján formált 3 vizsgálati rész-minta eltérő arányú elemszáma minden bizonnyal hozzájárult az eredmények alakulásához. Továbbá az is torzíthatta eredményeinket, hogy azoknak a dolgozóknak a többsége, akik a légi vagy a vízi mentésben tevékenykedtek, a szárazföldi mentésben is dolgozott, ám úgy véltük, hogy aki akár csak másodállásként megjelölte az OMSZ-en kívül bármelyik másik helyszínt (tekintettel például a vízi mentés szezonálisára), az már kellő tapasztalattal rendelkezik ezeken a színtereken is a vizsgálati problémakör feltérképezése szempontjából.

Következtetés

Összességében elmondható, hogy a mentés különböző szinterein dolgozókat érő stresszterhelés mértékében és az előforduló rizikó-magatartások tekintetében az általunk vizsgált alcsoportok körében nem volt számottevő

különbség. A munkaterhelés mértékét tekintve a földi mentésben tevékenykedők igényelnek szoros nyomon követést a stresszterhelés és a megküzdés szempontjából.

Eredményeink alapján a következő javaslatokat fogalmaztuk meg a jövőre való tekintettel, a mentődolgozók egészségének javítása és megőrzése, illetve a betegellátás színvonalának szinten tartása érdekében: a mentés minden színterén a kivonulók fizikai és mentális egészségi állapotának rendszeres felmérése; mentálhigiénés szakember és gondozás rendszeresítése; célirányos továbbképzések szervezése: stresszmenedzsment, megküzdési technikák; sportolási, illetve rekreációs lehetőségek biztosítása munkaidőn belül és kívül; csapatépítő tréningek, közös családi napok szervezése.

Anyagi támogatás: A közlemény megírása és a kutatómunka anyagi támogatásban nem részesült.

Szerzői munkamegosztás: Z. K., S. E.: A téma felvetése, a vizsgálat megtervezése. Z. K., B. B.: Adatok gyűjtése. S. E., M.-P. K., B. B.: Irodalomkutatás, a kézirat megszövegezése. S. E., M.-P. K., Z. K.: Adatelemzés. B. J.: A kézirat véleményezése. A cikk végleges változatát valamennyi szerző elolvasta és jóváhagyta.

Érdekltségek: A szerzőknek nincsenek érdekltségeik.

Irodalom

- [1] Sipka TCs, Koday Zs, Kovács P, et al. The psychological effects of the COVID-19 pandemic on the employees of the National Ambulance Service. [A COVID-19-pandémia pszichés hatásai az Országos Mentőszolgálat dolgozóira.] Magyar Mentésügy 2022; 35: 38–45. [Hungarian]
- [2] Bódi B, Szvath P, Mátay G, et al. The impact of the coronavirus pandemic on the mental health of critical care workers. [A koronavírus-világjárvány hatása az intenzív ellátásban dolgozók mentális egészségére.] Orv Hetil. 2023; 164: 1646–1655. [Hungarian]
- [3] Szeifert NM, Sebők B, Szilágyi S, et al. Psychological impact of COVID-19 pandemic on health care workers in a traumatological unit. [A COVID-19-világjárvány pszichés hatása a traumatológia ellátásban dolgozókra.] Orv Hetil. 2023; 164: 2046–2054. [Hungarian]
- [4] Irinyi T, Lampek K, Néneth A. The relationship of work-related conflicts and burnout among health care workers. [Munkahelyi konfliktus és kiégés kapcsolata egészségügyi szakdolgozók körében.] Nővér 2017; 30(3): 22–28. [Hungarian]
- [5] Horváth A, Göndöcs Zs, Betlehem J. Characteristics of the health status of Hungarian response rescue workers in 2008. [A kivonuló mentődolgozók egészségi állapotának néhány jellemzője 2008-ban hazánkban.] Magy Mentésügy 2008; 28(1–4): 80–92. [Hungarian]
- [6] Betlehem J, Horváth A, Göndöcs Zs. Major contributing factors of self perceived health in Hungarian ambulance personnel. [A kivonuló mentődolgozók egészségi állapotát befolyásoló főbb tényezők hazánkban.] Orv Hetil. 2010; 151: 2089–2098. [Hungarian]
- [7] Marton-Simora J, Gyermény O, Nagy G, et al. Post-traumatic stress among Budapest ambulance workers. [Poszttraumás stressz a budapesti mentődolgozók körében.] Nővér 2008; 21(4): 10–19. [Hungarian]
- [8] Pék E, Nagy G, Marton-Simora J, et al. The connection between recreational drugs and post-traumatic stress syndrome among emergency workers. [Élvezeti szerek és a poszttraumás stressz szindróma összefüggései mentődolgozók körében.] Nővér 2011; 24(4): 11–20. [Hungarian]
- [9] Ferkai LA, Schiszler B, Bánfai B, et al. The occurrence of anxiety, depression, and distress among professionals working in emergency care. Healthcare 2024; 12: 579.
- [10] Vincze Á, Péntes M, Joó T. Smoking habits and cessation intention of the employees of the Hungarian National Ambulance Service. [Az Országos Mentőszolgálat dolgozóinak dohányzási szokásai és leszokási szándéka.] IME 2022; 21(3): 18–25. [Hungarian]
- [11] Mészáros V, Cserháti Z, Oláh A, et al. Coping with work-related stress in health care professionals – strategies for prevention of burnout and depression. [A munkahelyi stresszel való megküzdés egészségügyi szakdolgozók körében – lehetőségek a kiégés és depresszió megelőzésének szolgálatában.] Orv Hetil. 2013; 154: 449–454. [Hungarian]
- [12] Pék E, Mártai I, Marton J, et al. Health survey of ambulance workers with the help of generic questionnaire (SF-36). [A mentődolgozók egészségi állapotának vizsgálata generikus kérdőívvel (SF-36).] Orv Hetil. 2013; 154: 1865–1872. [Hungarian]
- [13] Pék E, Bánfai B, Deutsch K, et al. The prevalence of musculoskeletal symptoms among ambulance personnel in a national subsample. [Váz-, izomrendszeri megbetegedések prevalenciája mentődolgozók körében.] Lege Artis Med. 2014; 24: 497–502. [Hungarian]
- [14] Ivánkovits L. The psychological well-being and burnout among ambulance personnel. [Pszichés állapot és kiégés a mentők körében.] Nővér 2018; 31(2) 12–16. [Hungarian]
- [15] Schiszler B, Karamánné Pakai A, Szabó Z, et al. Examination of work-related stress and coping strategies among ambulance- and air-ambulance workers. [Munkahelyi stressz és megküzdési stratégiák vizsgálata földi és légi mentésben dolgozók körében.] Orv Hetil. 2016; 157: 1802–1808. [Hungarian]
- [16] Harenberg S, McCarron, MC, Carleton RN, et al. Experiences of trauma, depression, anxiety, and stress in Western-Canadian HEMS personnel. J Commun Safety Well-Being 2018; 3(2): 18–21.
- [17] Reid BO, Haugland H, Abrahamsen HB, et al. Prehospital stressors: a cross-sectional study of Norwegian helicopter emergency medical physicians. Air Med J. 2020; 39: 383–388.
- [18] Strauss MD, Dahmen J, Hutter S, et al. Rescue operations lead to increased cardiovascular stress in HEMS crew members: a prospective pilot study of a German HEMS cohort. J Clin Med. 2021; 10: 1602.
- [19] O'Halloran CL, Silver MW, Colford JM Jr. Acute stress symptoms among US ocean lifeguards. Wilderness Environ Med. 2015; 26: 442–443.
- [20] Purebl Gy, Rózsa S, Kopp M. The development and preliminary psychometric properties of short stress scale. [A Rövid Stressz Kérdőív kifejlesztése és pszichometriai jellemzőinek előzetes adatai.] Mentálhig Pszichoszom. 2006; 7: 217–224. [Hungarian]

(Sánta Emese dr.,
Szombathely, Jókai u. 14., 9700
e-mail: emese.pek@etk.pte.hu)

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)